

Козловець Анжела Анатоліївна, здобувач навчально-наукового інституту № 4 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ *Завальний А. М.*

АСПЕКТИ ПОЗАШЛЮБНОГО НАРОДЖЕННЯ ДІТЕЙ І ДІТОВБИВСТВА В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОБЛЕМИ НА ВОЛИНІ НАПРИКІНЦІ XVIII – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Така соціально-правова проблема як дітовбивство, в умовах формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів набула винятково високого ступеня суспільної небезпеки, оскільки дитина, згідно ратифікованої Україною Конвенції про права дитини, «внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони й піклування, включаючи належний правовий захист, як до, так і після народження».

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми засвідчує, що вивченням злочину дітовбивства займалися тогочасні регіональні дослідники О. Левицький, А. Муравйова, В. Струменський, М. Теодорович та ін.

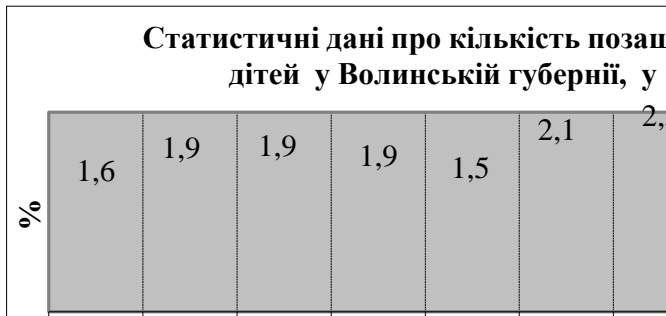
В нашій науковій роботі, ми намагалися охарактеризувати певні соціально-правові проблеми у Волинському краї в кінці XVIII – на початку XX століття, які полягали у низькому соціальному статусі та матеріальному забезпеченні жінки, відсутності або слабкої емоційної прив'язаності до немовляти, що зумовили зростання чисельності позашлюбних дітей та дітовбивств.

Дотримання визнаних у суспільстві морально-етичних правових норм і підготовка дітей до виконання ролей, пов'язаних зі статтю, традиційно пов'язувалися з жінкою-матір'ю, яка на початкових етапах розвитку дитячої свідомості покликана була розкривати дітям значення основних морально-етичних цінностей, формуючи правову свідомість майбутніх громадян.

Проте варто визнати, що в 60-х роках XIX століття звичаєве право, яке засуджувало свободу статевих відносин, на Волині порушувалося доволі часто. Зокрема, саме в цей період

значно зросла кількість фактів позашлюбного народження дітей. Етнограф М. І. Теодорович, пояснював це тим, що скасування кріпацтва багатьох парафіянок, які залишилися без засобів для існування, штовхнуло на шлях розпусти.

Слід зауважити, що ліквідація кріпосного права зумовила значний відтік людей із села до міста, як до незвичного для них соціального оточення, в якому сільська людина не завжди виявлялася спроможною захиститися від «свободи» й «розкутості» чужого міського світу. Наслідком цього ставало формування у вчорашніх кріпаків рис і якостей, несумісних із вимогами шанованих у сільському оточенні християнських цінностей. Так, вивчення статистичних даних пам'ятних книг Волинської губернії за 1888–1912 роки дозволяє говорити про появу тенденції зростання на Волині кількості позашлюбних дітей (діаграма 1).

Очевидно це відбувалося тому, що соціально-економічна й міжнародна політика імперської влади сприяла в той час появі у великих губернських містах нових соціально незахищених прошарків суспільства. Відтак, саме наймищики, вдови, солдатки й переселенки із села, яких у містах називали «приблудами», найчастіше опинялися у статусі породіллі поза законом.

Варто також наголосити, що основна провина за перелюбство й незаконне народження дитини традиційно падала на жінку, чоловіки ж залишалися поза межами юридичної відповідальності. Тому, як стверджувала А.°Муравйова в доповіднях про «Юридичні права жінок за російськими законами», така дитина не мала права претендувати на спадок батька. Де-юре жінка могла отримати допомогу від чоловіка на утримання позашлюбної дитини. Проте де-факто ці законодавчі проєкти у переважній більшості випадків залишали таких дітей соціально незахищеними.

Проте в реальному житті суспільства позашлюбні діти здебільшого ставали вигнанцями: ставилися до них презирливо, кепкували й принижували. Для називання їх існувала ціла низка народних і цілком офіційних термінів: «бастрюк», «бастард». Тому дуже часто молоді мами залишали таких дітей у пологових будинках, на порогах сирітських домів та будинків бездітних сімей або залишали в людних місцях. Дітовбивство ж матері пояснювали як останній спосіб захистити свою дитину від знущань жорстокого світу.

З'ясовано, що більшість дітовбивств здійснювали селянки-наймички віком 16–18 років, які не перебували у шлюбі. На допитах вони пояснювали, що вчинили цей злочин під тиском «сорому і страху», або наполягали, що лише приховали факт народження мертвої дитини. Суд такі справи часто припиняв розглядати, оскільки не завжди можна було довести склад злочину. Якщо ж злочинниця виявлялася неповнолітньою, її просто повертали батькам під їх нагляд та відповідальність.

Ще на початку XVIII ст. Царський уряд намагався певним чином реагувати на проблеми дітовбивства, догляду й виховання незаконнонароджених шляхом прийняття низки указів. Так, актами від 31 січня 1712 р., 4 листопада 1714 р. й 4 листопада 1715 р запроваджувалося відкриття й фінансування шпиталів для незаконнонароджених немовлят. Відповідно до цих документів, мати могла офіційно принести дитину до шпиталю й через «віконце» передати її на виховання державі.

Отже, в кінці XVIII – на початку XX століття у Волинській губернії, незважаючи на суворість вимог й санкцій українського суспільства у взаємовідносинах молоді, загострилася проблема незаконного народження дітей. Де в подальшому житті такі позашлюбні діти, попри народні уявлення, у соціумі ставали «ізгоями». Суспільство закликала молодь слідувати християнським засадам моральності й засуджувало розпусту та дітовбивство. Тому й організовувалися мережі виховних установ (товариства різного типу, повітові Попечительства, дитячі притулки), в яких робота була спрямована на попередження та усунення даної морально-правової проблеми в краї.